

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Ключові слова: особливі умови діяльності, професійна діяльність особистості, екстремальні, екзогенні та ендогенні чинники

Keywords: the special terms of activity, professional activity, extreme, exogenous and endogenous factors.

Професійна діяльність фахівців багатьох галузей сучасного українського суспільства відбувається в складних умовах, внаслідок чого й виникають нові тлумачення та поняття цих умов: «особливі», «важкі», «кризові», «стресові», «надзвичайні», «екстремальні». Тому в сучасній психологічній літературі велика кількість досліджень присвячена різним видам професійної діяльності в особливих умовах: діяльності льотчиків, військових спеціалістів, співробітників правоохоронних органів, пожежників [2].

Як свідчать наукові дослідження у галузі психології, професійна діяльність є найважливішою складовою життєдіяльності особистості, оскільки вона визначає основну форму її активності, рівень її професійної діяльності надає можливість самореалізуватися, розкрити свої здібності, самоствердитися, досягти певного соціального статусу. Самореалізація особистості у професійній діяльності впливає на виконання функціональних обов'язків особистості, особливості яких визначаються, в першу чергу, особливими умовами професійної діяльності [4].

Особливі умови є самостійним класом між нормальними і екстремальними умовами діяльності і відрізняються специфічністю діючих

екстремальних чинників, домінуванням у фахівців негативних функціональних станів, зміною психологічної регуляції діяльності [3, с. 145.]. Адекватні умови професійної діяльності відрізняються від особливих, екстремальних та надекстремальних, не лише наявністю екстремальних чинників, а й періодичністю, частотою, тривалістю їх впливу, а також кількісними характеристиками їх інтенсивності – потужністю, дієвістю.

Категорія «особливі умови діяльності» стосується тих ситуацій, у яких діяльність фахівця пов'язана з епізодичністю, нетривалістю впливу екстремальних чинників. Усвідомлення особистістю того, що внаслідок реалізації функціональних обов'язків та діяльності можуть виникати екстремальні чинники та ситуації, професіонал повинен бути готовим до реалізації своїх функціональних обов'язків, не звертаючи уваги на потужність та інтенсивність екстремальних умов, оскільки вони можуть суттєво впливати на кінцевий результат діяльності» [5].

Найважливішою умовою або компонентом діяльності в особливих умовах є емоційна сфера, а емоції, які виникають в результаті відтворення особистістю дійсності, суттєво впливає на перебіг психічних процесів та станів, і, як наслідок цього, – на прояви ефективності її професійної діяльності. Зміст емоцій може впливати на глобальні форми взаємодії суб'єкта з оточенням та на параметри активності, пов'язані з професійною діяльністю [1]. Особливі умови діяльності, тобто їх підвищені запити до професіонала при навантаженні або за умови інтенсивності, можуть викликати виснаження чи астенизацію і призводити до помилок, порушень, зривів у виконанні професійних обов'язків, котрі несприятливо впливають на працездатність особистості, на стан її здоров'я та при довготривалому впливі викликати стійкі психосоматичні розлади.

Одним із найбільш несприятливих чинників професійної діяльності особливих умовах є зростання рівня психічної напруженості. Відзначається, що психічна напруженість особистості виникає в результаті складних умов

діяльності, несприятливого розвитку подій і супроводжується відчуттям дискомфорту, тривоги, фрустрації. Тобто мова йде про особливі умови, які утворюються під впливом цілої низки чинників, зумовлених конкретною специфікою середовища професійної самореалізації, яке пов'язане з виконанням функціональних обов'язків і завдань діяльності та особистим досвідом. Кожен із цих чинників має свій специфічний вплив на поведінку та професійну діяльність особистості [5].

Слід зазначити, що особливі умови є самостійним класом між нормальними і екстремальними умовами діяльності і відрізняються специфічністю діючих екстремальних чинників, домінуванням у фахівців негативних функціональних станів, зміною психологічної регуляції діяльності. Вплив екзогенних та ендогенних чинників в особливих та екстремальних умовах супроводжується специфікою виконання функціональних обов'язків та завдань і безпосередньо впливає на результат її професійної діяльності.

Діяльність в особливих умовах завдає руйнівного впливу на особистість і викликають професійну деформацію та призводить до професійного емоційного вигорання, викликаючи психосоматичні розлади особистості. Саме цей негативний наслідок є основним предметом вивчення в психології діяльності в особливих умовах.

Доречно зазначити, що у практичній психології та психології особистості цій проблемі не приділяється достатньої уваги через її латентний (прихований) перебіг, проте кожна особистість на тому чи іншому етапі професійної діяльності відчуває на собі вищезазначені впливи.

Література:

1. Водопьянова Н.В. Профессиональное выгорание и ресурсы его преодоления / Н.В. Водопьянова. // Психология здоровья / Под ред. Г.С. Никифорова. – СПб.: Речь, 2003. – 286 с.

2. Гришина Н.В. Помогающие отношения: профессиональные и экзистенциальные проблемы. Психологические проблемы самореализации личности / Н.В. Гришина. – СПб., 1997. – 210 с.
3. Ломов Б.Ф. Психологические проблемы деятельности в особых условиях / Под ред. Б.Ф. Ломова, Ю.М. Забродина. – М.: Наука, 1985. – 232 с.
4. Селье Г. Стресс без дистресса / Г. Селье. – М.: Прогресс, 1982. – 52 с.
5. Смирнов Б.А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б.А. Смирнов, Е.В. Долгополова. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007. – 292 с.